

ЗА БЪЛГАРСКИТЕ ЕЗИКОВИ ОСТРОВИ

Йовка Тишева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Съвременната ситуация, в която се реализира българският език, се отличава със засилена динамика. Причините за езиковите промени се свързват както с вътрешноезикови тенденции, активизирали се в настоящия момент, така и с извънезиковата ситуация, с промененото отношение към нормите и правилата във всички сфери на социалната действителност. Сложното взаимодействие между стандарт и субстандарт, между книжовно, разговорно и диалектно в ежедневно обичуване поставя носителите на езика и пред въпроса за избора на езикова система, чрез която да постигнат най-пълно своите комуникативни цели. Вън от тези процеси остават само онези езикови формации, които са откъснати от основната езикова територия. Примери за такава езикова „стабилност“ се откриват в диалектите, които съществуват в условията на чуждоезично обкръжение.

При характеристиката на такъв тип диалекти се прилагат различни класификации. В настоящата статия се приемат идеите на ареалната лингвистика за значимостта на пространствения фактор при изследване на езиковите процеси. Проследяването на териториалното разпространение на отделните езикови явления е задача, която тук се конкретизира чрез наблюденията върху проявите на някои от морфосинтактичните балканизми в езиков ареал, откъснат от основната езикова територия.

Според формата на ареала, в който се реализира дадена езикова формация, се говори за централни, маргинални, островни, вълнообразни, клиновидни, подковообразни, разкъсани, размити и дантелени ареали (вж. Радева 2001: 140). Езиковите ареали могат да се класифицират и по други критерии. При определяне на типа на ареала трябва да се отчитат и редица други фактори: размера му; положението му по отношение на езиковия център и на други ареали; плътността (степената на населеност). По възраст ареалите биват архаични или иноваци-

онни. Според това дали се наблюдава динамика в състоянието им те са устойчиви или неустойчиви. При наличието на взаимодействие с други ареали влияние оказват степента на контактност и посоката, в която настъпват езикови изменения.

Обект на настоящата работа са езиковите особености, регистрирани в езиков ареал от островен тип. Островният ареал е генетично свързан с определен (родствен) ареал, но се намира на разстояние от централния езиков масив. Затова островният ареал е винаги дистантен спрямо родствения. В лингвогеографските изследвания се посочват два признака, по които островите се различават от останалите видове ареали: *териториална изолация от основния езиков масив* и *задължително чуждоезиково обкръжение* (вж. Радева 2001: 144). Отделянето на ареала от родноезиковия масив обикновено е свързано с миграционни процеси: движение от родноезиковата към чуждоезиковата територия или настаняване на „другоезично“ население на родноезиковата територия. Тук няма да се коментира въпросът за релевантността на механизмите, довели до изолацията на даден диалект от основния езиков масив. Това е теоретичен въпрос в полето на ареалната лингвистика, който не е сред целите на настоящата статия.

Островният диалект, който ще бъде обект на анализ, се реализира на територия, чиито граници са очертани от естествени природни феномени: на изток – подножието на Карпатите (Трансилванските Алпи); на запад – река Тиса, на север – река Муреш (Марош) и на юг – река Дунав. Тази географската област с обща площ от 28 526 кв. км е известна под името Банат. От 1716 г. Банат е под властта на Хабсбургите – като част от Унгария или от Австро-Унгария. След Първата световна война областта е поделена между 3 държави: Румъния получава около 2/3 от територията на Банат; Кралство Сърбия, Хърватия и Словения (от 1929 г. – Югославия) получава около 1/3 от територията на областта, а в пределите на Унгария остава около 1% от Банат.

Гоненията на католиците след неуспешното Чипровско въстание (1688 г.) са причината българите да се установят в Банат – преминавайки през Влашко те достигат до Румънски Банат, където с императорски указ от 1744 г. получават правото да се заселят и да обработват земята, на която живеят – те получават статут на свободни, а не на крепостни селяни. По-късно отделни групи продължават своето движение и преминават на територията на днешния Сръбски Банат. Преселниците тръгват от западната българска диалектна област (Чипровско), но увеличат и католиците павликяни от Свищовско и Никополско. „В говорно отношение... като по-многобройни надделели павликяните и

постепенно техният източен диалект се наложил, измествайки напълно западния чипровски говор“ (Стойков 1993: 193).

Носителите на банатския говор са сравнително компактна и затворена група – те живеят в села с преобладаващо българско население, както е например и в наши дни в Румънски Банат. Поради изолацията на носителите му банатският говор и до днес е сравнително добре запазен. През вековете на драматични политически промени банатските българи винаги са били заобиколени от други народности: румънци, унгарци, немци, сърби, словаци. От друга страна, с промяната на административното деление са се променяли и официалните езици, които са попълвали мултилингвизма на банатските българи – немски, румънски, сръбски, унгарски. В многонационалния и многоезичен Банат българите обаче винаги са били обособена – а доскоро и затворена – група. Езикът и религията са ги отличавали от съседните национални и етнически формации.

При анализите, предлагани тук, се отчитат и специфичните особености на комуникативното пространство, в което е ситуирана павликянската общност. Ликоманова (2007) го описва в категориите *етнически граници, езикови граници, политически граници, исторически граници, културни граници, икономически граници*. За общества в състояние на монолингвизъм тези параметри съвпадат в голямата си част и през значителни исторически периоди. За българите в Сръбски Банат обаче реализациите на посочените категории не са еднозначни. Езиковите граници на банатската общност са особено динамични. През 17. век започва оформянето на контактни зони с румънските говори на съответната територия при ежедневната битова комуникация. Официалната комуникация преминава първо през унгарския (до 1718), през немския език до средата на 18 в.; след това отново доминиращ е унгарският език – от 1889 г. до 1919 г. той е официален език и в училищата. При административното разделяне на територията на Банат след Първата световна война фонови езици за двете основни български общности стават съответно румънският и сръбският. Не трябва да се забравя и влиянието на илирския хърватски (т. нар. ма-настирско койне), на който са написани църковните книги – особено важни за тази група, тъй като тя е обособена и по религиозен принцип. Може да се предположи, че до 19. век родноезиковата традиция не е съвсем прекъсната, тъй като има данни за неделни училища на местния диалект през втората половина на 19 в. и за водене на проповеди в църквата на павликянски. В наши дни на територията на Сръбски Банат живеят носители на български диалект, които не са имали

контакти нито с устната, нито с писмената форма на съвременния български език. На пръв поглед е изненадващо, че те дори не идентифицират българските текстове, написани на кирилица, като *свои*. Причината за това са наличието на собствена азбука и печатни издания на тази банатска писменост (на латиница).

Интересът към езика на банатските българи е регистриран отдавна, още в началото на ХХ век с класическото изследване на П. Милетич (1900). С развитието на българската диалектология този интерес се задълбочава в монографиите на Ст. Стойков (1967) и М. Младенов (1993). И двете изследвания обаче се основават предимно на данни от румънския банатски говор и съдържат само някои частични паралели със сръбския. И двамата автори обаче посочват необходимостта от подробното проучване на банатския говор в Сърбия. С работата си през последните години екип от Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ се стреми да разшири представата за българските говори извън територията на България. В рамките на проекта *Балканските традиции – съжителство на култури, религии и езици* (българският език в славянско и неславянско обкръжение), финансиран от Институт „Отворено общество“, София, № 228/25.10.2004 г., в периода 2005-2006 г. започнаха теренни проучвания в района на Сръбски Банат. Те бяха продължени с още два проекта: *Българският език в чуждоезиково обкръжение* (№45 по НИД на СУ) и *Старинна българска култура в полиетничен контекст* (№1842/7.11.2007 г., Фонд „Научни изследвания“ на МОН). Посетени бяха селата Скореновац, Бело блато, Иваново. Конак. Събраният досега архив включва аудиозаписи, снимков материал, видеоматериали, анкети. Той показва актуалното състояние на български говор, чиито носители познават само диалектната, но не и кодифицираната норма на езика. Поради специфичните условия, в които е съществувал този говор, при езиковите анализи може да се провери хипотезата за действието на две противоположни тенденции: *запазване на специфични (архаични) особености поради изолацията и развитие на нови черти в резултат на езикови контакти (с устната или писмената форма на езици от същата група или от други групи)*. От друга страна, поради естественото състояние на мултилингвизъм, в което са живели и живеят банатските българи – в контакт със славянски (сръбски, словашки) и неславянски езици (румънски, немски, унгарски), с езици, които са част от балканския езиков съюз (румънски) и които са извън него (сръбски), данните мога да се използват за проверка на *устойчивостта* и *иновативността* на езиковите явления.

Анализирайки балканските диалекти в чуждоезично обкръжение, Асенова (2005: 8) посочва, че в езикови формации, периферни спрямо централната (основна) езикова територия, се проявяват общи езикови особености. Причината за това са еднаквите комуникативни условия, в които се реализират тези диалекти: изолираността им (говори от островен тип) и билингвизма на носителите на диалекта. Тъй като обект на анализ в статията е островен говор на територията на балканския езиков ареал, за представяне на граматическите му особености е избрана системата, предложена от Асенова (2005) за описание на балканизмите в именната и глаголната морфология на българските диалекти извън българската езикова територия. Авторката включва следните езикови особености:

- в именната система: степен на аналитизъм; употреба на определителен член;
- в глаголната система: просто минало време; особености при формите за бъдеще време, за условно наклонение, отрицателен императив;
- синтактични характеристики: местоименно удвояване; словоред на приглаголните клитики, словоред в именната група, екзистенциални изречения, оформяне на общи въпроси;
- прагматични особености, свързани със заемаването на дискурсни маркери от езиците, с които говорят е в контакт.

В полето на именната морфология тук ще бъде представено само състоянието на категорията определеност, тъй като в данните, с които разполагаме, няма примери, които да показват архаични черти, свързани с установяването на аналитизма в говора. От синтактичните особености ще бъдат разгледани образуването на екзистенциални изречения, на общи въпроси и някои словоредни особености в именната и глаголната фраза. Удвояването на аргументи няма да бъде илюстрирано тук, тъй като вече е било обект на коментар (вж. Джонова 2007, Тишева 2007). Поради недостатъчното количество данни за прагматичните маркери в говора на този етап тези особености също няма да бъдат анализирани.

УПОТРЕБА НА ОПРЕДЕЛИТЕЛЕН ЧЛЕН

Системата от определителни членове е основно средство за изразяване на значението „определеност“ в изследвания говор. Употребата им е последователна и очевидно не се влияе от езиците, които носителите на говора също активно използват и в които липсва определителен член (сръбски, словашки). Системно се реализират случаи-

те на т. н. граматикализирано членуване, например при начален топик (тема) в изказването, както е в (1), и при имена във фрази с предлози за място, както е в (2):

1. Моя чияк има тояг, нема крак идин. Па попъ мора де... дума; сата ошка са ѝ садыла там;

2. у градыната бло ошка// у дузата са сеяли садыли вышни и ябълкь дзардзали круш.

Когато в именната група са употребени клитичните форми на притежателните местоимения, също се реализира граматикализирано членуване. В данните, с които разполагаме, се наблюдава тенденция при изразяване на отношения на притежание да се използват по-често пълните форми на притежателните местоимения. Това води до сравнително ниската честота в употребата на кратките форми. Те се срещат най-вече при имена за роднински отношения. В подобни примери, при които може да се търси дори и известна лексикализация, се наблюдават интересни паралели – със и без членуване на името, към което е употребено притежателното местоимение:

3. покрай мене съде сын ми, а другия ми сын е горе тука у сел исто

И в двете именни фрази опората е изразена с едно и също съществително за роднински отношения – *син*. Може да се предположи, че с употребата на членувана и нечленувана форма на това съществително говорещата означава (или подчертава) и различни степени на дистанция – лично пространство (в първата фраза) : отдалечено пространство (във втората фраза).

Едно от сравнително новите явления, свързани с категорията определеност в българска устна реч, е многократно ѝ изразяване в рамките на една именна група. В корпуса от данни за този островен български говор също присъстват подобни конструкции. Многократността при изразяването на категорията се реализира най-често чрез употребата на повече от един определителен член в именната група (няколко нейни елемента в групата са членувани):

4. Аз съм председател на българскут пълченскут културну друшству Тренда:фер; сга би щел да ви изпрекажем нашите старте обичайе дет сме ги запазли

Представените примери показват, че употребата на определителните членове в говора е стабилна и тя се реализира по моделите, които се наблюдават и в съвременните форми на българския език на основната езикова територия. Въпреки контактите с езици, в които липсва членуване, не са настъпили промени при изразяването на категорията определеност с помощта на членувани форми.

ОСОБЕНОСТИ НА ТЕМПОРАЛНАТА СИСТЕМА В ГОВОРА – ФОРМИ ЗА МИНАЛО ВРЕМЕ

Най-съществени промени в морфологичната система на говора са настъпили във връзка с изразяването на категорията време. Милетич (1900) посочва, че в банатския говор и двете прости минали времена – аорист и имперфект, са на път да изчезнат. Стойков (1967) констатира, че те напълно са изчезнали. Това е състоянието, което и досега се поддържа в говора на българите павликяни от Сръбски Банат. Пълната загуба на минало свършено и минало несвършено време и установяването на формите на минало неопределено време като основно средство за представяне на събития в плана на миналото е най-важната отличителна черта на глаголната морфология в говора. Освен това трябва да се отбележи и много слабата връзка между спомагателния глагол и причастието в глаголната форма. При представяне на частичните диалектни различия между българските диалекти Ст. Стойков посочва: „В западните говори... формите на помощния глагол в сложно минало време са отдалечени от причастието и между тях могат да се вмъкнат други части на изречението“ (Стойков 1993: 268). Паралелите със състоянието на миналото неопределено време в западните български говори и в банатския говор показват, че вероятно тази особеност е характерна за по-широк езиков (диалектен) ареал. Тя вероятно не е пряко свързана с наличието или липсата на прости форми за минало време в говора, а с езиковите контакти, които подпомагат доминирането именно на тази езикова тенденция. Употребата именно на тези темпорални форми се поддържа и от моделите, характерни за езиците, с които носителите на говора са в контакт.

В изследвания банатски говор между формите на спомагателния глагол съм и миналото деятелно причастие могат да се разположат различни елементи от структурата на изречението. Там може да се появи подлогът на изречението, изразен с име/именна група в (5) или с местоимение, както е в (6):

5. никога не ща да забравя кат ѝе бабика умряла; дук ѝе месот бло зъмръзнал; га се ѝ тоз работа направла дошло ѝ бранье;

6. тъй че редом сме блы пузван въз унез дет сме и ниие звал; да ѝ секуй имал / да зоме на нивата.

Допълнението също може да се разположи между частите на глаголната форма – прякото допълнение в (7), а в (8) са представени примери с непряко допълнение между спомагателния глагол и причастието:

7. ветъ сам рекла да сме марвата ранел с ней; па аз съм баб`ното

име носла;

8. кат е бло свиньокол туй сме на децата варыл; и аз съм от баби-
ка научила

Освен аргументи в позицията между спомагателния глагол и причастието се срещат и различни видове обстоятелствени пояснения, изразени с именни фрази, с предложни фрази или с наречия:

9. тоз вечер пълченете са нек пуппостли; ама туй са й млогу
гудын прыказвал у истото време;

10. Затуй че ние баш сме от България дошле; не сам че сме варел
нег сме се на туй и гре:ял;

11. ние ни сме тъй правле.

Специално трябва да се отбележат и случаите, в които между частите на сложната глаголна форма се появяват два елемента от структурата на изречението – например по модела от (12) с един аргумент и един адюнкт:

12. због туй че сме се там синца пребрал.

Такива примери показват, че връзката между спомагателния глагол и причастието е наистина много свободна и за разлика от състоянието в преобладаващата част от основната езикова територия – „отворена“ не само за клитики, но и фрази от различен синтактичен тип. От друга страна обаче разделянето на формата за минало неопределено време не е норма в говора. Както показват примерите в (13), в речта на информаторите формите за минало неопределено време могат да бъдат оформени по различни начини – със и без елементи между съм и причастието:

13. на тез шпорете сме варыл ядень и туй сме тей преправел; га
сме туй носли у дома направил сме купна.

За сравнение трябва да се отбележи и възможността за разкъсване на именната фраза и включване на части от глаголната форма между определяемото и определението:

14. туй са й платно звало ябъ/ после сме й правли в по-
модерното време сме правли със памук.

Възможно е тази конструкция да е резултат от преместване на именната фраза между частите на глаголната форма, последвано от излизане на показателното местоимение пред спомагателния глагол или от „вклиняване“ на двете клитики между частите на именната фраза. На този етап от проучването на събраните данни е все още доста трудно да се посочи механизмът, довел до този резултат. Това е въпрос, който се нуждае от по-задълбочено проучване, основано на по-широка база данни.

ОСОБЕНОСТИ НА ТЕМПОРАЛНАТА СИСТЕМА В ГОВОРА – ФОРМИ ЗА БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ

Наред с много ярките иновации при изразяване на минало време в банатския говор, коментар заслужават и формите за бъдеще време. В събрания архив положителните форми за бъдеще време се образуват с частицата зъ:

15. тгаз аз зъ додъ; че сме морал да пльнирам въз кой зъ бьдъ и
день га зъ бьдъ.

Милетич (1937) посочва употребата на две частици за бъдеще време в павликянския говор – *за* и *жа*, като отбелязва, че първата се е развила спорадично. Стойков не отбелязва как се образуват формите за бъдеще време, но в примери, илюстриращи друга морфологична особеност, е включил форма за бъдеще време именно със зъ: *зъ убадъ на уйча* (Стойков 1993: 195). На базата на събраните данни може да се твърди, че в изследвания говор се е наложила именно частицата зъ за образуване на положителни форми за бъдеще време. Наред с това обаче зъ има и друга функция. В примерите в (16) частицата за бъдеще време е употребена вместо подчинителния съюз *да*:

16. га й туй менол душла идна работа такваз тепърва се одило в
гората засе реж дърв.

Примерът в (17) илюстрира същата употреба на зъ, при това паралелно с *да*-конструкция в края на сложното изречение, употребена след въпросителното наречие *де*:

17. утпърв не й бло зъ има туй фреш ил кулбасыць ал мес
свинскъ не имел де са приборе.

На този етап от проучването на данните може да се направи предположението, че такава замяна настъпва поради факта, че и частицата за бъдеще време зъ, и подчинителният съюз *да* в подобни контексти могат да означават предстоящо възможно действие. За доказването на това твърдение обаче трябва да бъде проучен по-богат корпус от данни.

Докато при положителните форми за бъдеще време се наблюдава стабилност, при отрицателните форми колебанията, свързани с избора на функционалния маркер, продължават. В събрания корпус са регистрирани два модела. Единият включва отрицателната частица *не* и форма на глагола *ща* (контекстът показва, че не става дума за глагола със значение „искам“, тоест за сложно съставно с подчинено допълнително *да*-изречение), последвана от *да*-конструкция:

18. Никога не ща да забравя кат йе бабика умряла.

Отрицателна форма за условно наклонение също може да се

употреби вместо темпорална в плана на бъдещето:

19. аз не би го оставила сам чи знам таквъзи й нашта обичай; аз туй не би могла, чи знам тъй било; чи аз не би могла да жуве:я /чи знам туй обичаете.

Подобна конкуренция между двете модално маркирани форми за изразяване на възможно действие се наблюдава и в кодифицираната форма на българския език. За да се отговори на въпроса коя е предпочитаната форма в говора, е необходимо да се събере по-богат материал не само чрез интервюта, но и с помощта на анкети.

СЛОВОРЕДНИ ОСОБЕНОСТИ В ИМЕННАТА И В ГЛАГОЛНАТА ФРАЗА

Вариативността на мястото на определения спрямо определяемостта може да се определи като една от най-ярките особености в словоредна на именната фраза. Съгласуваното определение се употребява в доста случаи след определяемостта, без при това между двете части на именната фраза да се прави пауза (т. е. да се обособи задпоставното съгласувано определение):

20. ут кожата офчешката сме прави грудняк; кад сме колил свиньите некуч са фамилиите палкянските са бли яко ворзан за таз работа; в Иваново... даскялката нашта знай.

Ако именната фраза има по-разширена структура и включва повече от едно съгласувано определение, възможно е поясненията да са разположени „симетрично“ от двете страни на главната дума по модела, представен в примерите в (21):

21. га й туй мено душла идна работа такваз тепърва се одило в гората; тез светкувине празници най-големите празници наште на крестяните пълченците.

Мястото на отрицателната частица спрямо глагола и спрямо прилаголните клитики е следващата особеност, при която се наблюдават вариации. По принцип това важи за всички българските диалекти, а не само за тези от островен тип. Ст. Стойков посочва, че „В повечето западни и югоизточните говори обаче се пази по-старинен словоред, при който отрицанието *не* е непосредствено пред глагола – *той гу ни знай*“ (Стойков 1993: 269). В банатския говор се реализира именно този модел, като се търси непосредствен контакт на *не* с глагола при формите за сегашно време и с причастието при перфекта. Както показват примерите в (22), кратките форми на личното местоимение са пред отрицателната частица:

22. Тъй нашта вѐра /ни/ ни минут га ни оставим сама; сме г`и сушыл у кударката да ги не улавял кыша.

Стабилността на фразата, образувана от отрицателната частица и глагола във формата за сегашно време, обаче може да бъде разколебана. Между двата елемента може да се разположи квантификатор/интензификатор:

23. И лесно се пере тве се не толкоз маж.

Наред с особеностите при употребата на отрицателната частица внимание заслужават и случаите на употреба на прилаголни клитики в абсолютното начало на изречението. В такава позиция се срещат кратките форми на възвратноличните местоимения:

24. – Какво, защо е умряла (момата)?

– Са е утыласа.

25. Сѐ гудли како съ щѐ.

Словоредните модели при употребата на клитики в глаголната фраза могат да се свържат както с особеностите на част от българските говори, така и с проявите на междуезикова интерференция. В сравнение с българския синтактичното поведение на клитиките в езиците, с които банатските българи са били в контакт, е твърде различна. Затова, ако се търсят прояви на иновации, сравнението на словоредните модели на прилаголните клитики би могло да даде интересни данни за междуезиковите влияния.

ОБРАЗУВАНЕ НА ЕКЗИСТЕНЦИАЛНИ ИЗРЕЧЕНИЯ И НА ОБЩИ ВЪПРОСИ

Както посочва Асенова (2005: 16), в балканските езици екзистенциални изречения могат да се образуват с два спомагателни глагола: *esse* и *habeo*. В българския език в този тип изречения по-често се употребява *има* отколкото в румънски и албански. От друга страна обаче, в български говори, контактуващи с посочените два балкански езика, екзистенциалните изречения са със *съм*. В изследвания диалект в изречения за екзистенция (изразяване на наличие) също се предпочитат употребата на спомагателния глагол *съм*:

26. требалу й да бъд бел лук требалу й да бъд мед требалу й да бъд чист врейе; туй бло градына, у градыната бло ошка а ошка й бло и там дет бла лузата//; тукана й бло йош неш// палченете са държел доста осце у старуту време; нек пут не блу дозехеб... онуй струя нег сме палили лампашете.

В примерите, илюстриращи моделите за образуване на екзистенциални изречения, се употребяват предимно форми на *съм* за минало неопределено време. Причината за това трябва да се търси в методиката, използвана за събиране на материала – спонтанни разкази на

информаторите, които са свързани с техния (минал) жизнен опит. За да се потвърди тезата за наличието само на един спомагателен глагол при този тип изречения, необходимо е да се приложат и други методи за събиране на по-широк доказателствен материал.

Моделите за образуване на общи въпроси също могат да варират в зависимост от това, дали диалектът е в центъра, или в периферията на езиковата територия. При сравнението и анализа на този тип изречения в периферните балкански диалекти се оказва, че това също е едно от „слабите звена“ в синтаксиса им – там често се наблюдават влияния от езиците или от диалектите, с които периферните говори са в контакт. Поради тази причина именно в български говори извън територията на България, например говорите в Румъния, на територията на бившия Съветски съюз, в Беломорска Тракия, се наблюдава смяна на модела на общите въпроси – вместо с въпросителна частица те се образуват само с помощта на интонацията. Това е и единственият модел, който се реализира в изследвания банатски говор:

27. Знайте де туй Старчва? Панчув, па тгас Старчува. Туй там бло.

Тъй като образуването на общи въпроси без въпросителна частица е сравнително слабо застъпено в българските диалекти (вж. Стойков 1993: 267), може да се предположи, че именно контактите със съседните балкански (румънски) и славянски (сръбски) езици са довели до промяна на механизма, по който се оформят този тип изречения.

Прегледът на състоянието на някои от граматическите особености, при които се наблюдават различия между периферните и централните езикови ареали, показва, че в изследвания говор тези черти са застъпени в различна степен. Именната морфология напълно съответства на състоянието, регистрирано в езиковия център, а и на кодифицираното състояние на съвременния български език. Чуждоезиковото влияние е довело до съществени промени в глаголната морфология, като е подпомогнало установяването в говора на явления, които или не са присъщи за павликянските говори на територията на България, или не са част от морфологичните диалектни различия, според които се разграничават отделните групи български диалекти. Интерференцията на синтактично равнище е довела до различни резултати. В някои случаи така е била подкрепена реализацията на синтактичните балканизми, например контактите с румънски и на удвояването на допълнението. В други случаи езиковите контакти са причината в говора да се установят модели, които или се срещат рядко на основната езикова територия, или изобщо не са характерни за езиковия център.

Наблюденията не потвърждават идеята на ареалната лингвистика, че в периферните говори (особено тези, които заемат по-малка територия) се пазят по-архаични черти. Българските езикови острови на територията на Сръбски Банат не са от типа реликтни острови. В тях се развиват иновации, подпомогнати от контактите с езици от различни езикови семейства и групи. Интересно е, че билингвизмът е довел до изменения не само на равнището на граматическите форми, но е повлиял на изреченската семантика, например при изразяване на екзистенция, на възможни или хипотетични действия.

ЛИТЕРАТУРА:

- Асенова 2005:** Асенова, П. Особенности функционирования балканских диалектов в иноязычном окружении. // *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах*. Санкт-Петербург, Мюнхен, Biblion Verlag, 2005, 8–19.
- Джонова 2007:** Джонова, М. Удвояване на допълнението в говора на българите павликяни в Сърбия. // *Българските острови на Балканите*. София, 2007, 170–179.
- Ликоманова 2007:** Ликоманова, И. Модел на езиковокомуникативна ситуация в павликянския говор на банатските българи в Сърбия. // *Българските острови на Балканите*. София, 2007, 137–145.
- Милетич 1900:** Милетич, Л. Книжнината и езикът на банатските българи. // СБНУ, 16-17, 1900, 405–481.
- Милетич 1937:** Милетич, Л. Два любопитни въпроса от българската фонетика. // СпБАН, 54, 1937: 139–146.
- Младенов 1993:** Младенов, М. Сл. *Българските говори в Румъния*. София, 1993.
- Радева 2001:** Радева, В. *Увод в ареалната лингвистика*. София, 2001.
- Стойков 1967:** Стойков, Ст. *Банатският говор*. София, 1967.
- Стойков 1993:** Стойков, Ст. *Българска диалектология*. София, 1993.
- Тишева 2007:** Тишева, Й. Синтактични особености в говора на банатските българи в Сърбия. *Българските острови на Балканите*. София, 2007. 155–169.